

ПОВНОВАЖЕННЯ СЛІДЧОГО ПРИ НЕПРИБУТТІ ПІДОЗРЮВАНОГО НА ВИКЛИК

INVESTIGATOR'S POWERS IN CASE OF A SUSPECT'S FAILURE TO ARRIVE UPON SUMMON

Зінковський І.П.,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню повноважень слідчого в разі неприбуття підозрюваного на виклик. Указано, що до кримінально-процесуальних санкцій в такому випадку відносяться привід, накладення грошового стягнення, здійснення спеціального досудового розслідування, зміна запобіжного заходу, оголошення у розшук, звернення застави на користь держави, й підстави застосування цих санкцій є різними і не завжди корелюються між собою, зокрема стосовно підозрюваного. Доведено, що наслідки неявки на виклик підозрюваного мають бути пропорційними характеру неявки, тобто тому, чи є вона однократною або систематичною.

Ключові слова: повноваження слідчого, виклик, привід, накладення грошового стягнення, здійснення спеціального досудового розслідування, зміна запобіжного заходу, оголошення в розшук, звернення застави на користь держави.

Статья посвящена исследованию полномочий следователя при неприбытии подозреваемого на вызов. Указано, что к уголовно-процессуальным санкциям в таком случае относятся привод, наложение денежного взыскания, осуществление специального досудебного расследования, изменение меры пресечения, объявление в розыск, обращение залога в пользу государства, и основания применения этих санкций различны и не всегда коррелируются между собой, в частности, в отношении подозреваемого. Доказано, что последствия неявки по вызову подозреваемого должны быть пропорциональными характеру неявки, то есть тому, является ли она однократной или систематической.

Ключевые слова: полномочия следователя, вызов, привод, наложение денежного взыскания, осуществление специально-досудебного расследования, изменение меры пресечения, объявление в розыск, обращение залога в пользу государства.

The article is devoted to analysis of investigator's powers in case of a suspect's failure to arrive upon summon. It is stated that in such a case criminal procedural sanctions include compulsory appearance, imposition of pecuniary penalty, conducting special pre-trial investigation, change of a measure of restraint, search, reversion of a bail into the State's revenue, whereas grounds of imposing them are not always related to each other, especially with regard to a suspect. It is argued that consequences of a suspect's failure must be proportionate to the character of the failure, that is, whether it happened once or systematically. Thus, the article of the CPC of Ukraine concerning the possibility of announcing the search of a suspect in a case of his failure to arrive subject to the interpretation stated in Article 139 § 5 ('failure to appear on summon') should be altered. Consequently, it is proposed that Article 281 § 1 should read as follows: '1. If, in the course of the pre-trial investigation, the whereabouts of the suspect are unknown or the person in question is outside Ukraine and fails to appear without a valid reason more than twice subject to its proper notification, than investigator, prosecutor announces his search.' It is stated that provision 201 of Section XI Transitional provisions of the CPC of Ukraine requires changes in regard to characteristics of failure to appear for investigation and a court within the context of failures to appear to summon. It is proposed that Article 188 § 1 of the CPC of Ukraine reads as follows: 'Prosecutor, investigator upon approval of prosecutor has the right to file a motion on permission for apprehension for compelled appearance for his participation in consideration of a motion on enforcement of a measure of restraint in the form of custody, house arrest, bail, or change of a measure of restraint in the form of custody, house arrest, bail.'

Key words: investigator's powers, summon, compulsory appearance, imposition of pecuniary penalty, conducting special pre-trial investigation, change of a measure of restraint, search, reversion of a bail into the State's revenue.

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик є заходом, спрямованим на забезпечення виконання такого процесуального обов'язку підозрюваного, як прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це зазначених осіб (п. 1 ч. 7 ст. 42 КПК України). Як показує практика, не завжди підозрювані належним чином виконують цей обов'язок, що створює перешкоди і для всебічного та повного встановлення обставин кримінального провадження, і для дотримання розумності строків досудового розслідування.

Питання наслідків неприбуття підозрюваного на виклик у різних аспектах досліджувалися Р.М. Білокінь, О.М. Бондаренком, І.В. Гловюк, Т.Г. Льєвою, Є.Д. Лялюк, М.А. Макаровим, А.М. Мартинцівим, А.В. Мурзановською, В.В. Рожною, Д.О. Савицьким, О.М. Сіверським, В.І. Фаринником, Л.Д. Удаловою тощо, проте питання повноважень слідчого в разі неприбуття підозрюваного на виклик, окремо не досліджувалися.

Тому метою статті є визначення повноважень слідчого щодо застосування передбачених Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України наслідків неприбуття підозрюваного на виклик, співвіднесення цих наслідків між собою.

КПК України регламентує різні кримінально-процесуальні санкції в разі неявки підозрюваного, потерпілого, свідка, цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження на виклик. До

них відносяться привід, накладення грошового стягнення, здійснення спеціального досудового розслідування, зміна запобіжного заходу, оголошення в розшук, звернення застави на користь держави. При цьому підстави застосування цих санкцій є різними і не завжди корелюються між собою, зокрема стосовно підозрюваного.

Привід, виходячи з п. 5 ст. 141 КПК, може бути застосовано лише якщо підозрюваний більше ніж один раз не з'явився на виклик. У літературі є приклади дуже поширювального тлумачення цієї норми: зазначається, що «конструкція вказаної норми не містить додаткових чи обов'язкових кваліфікуючих ознак для застосування приводу і, відповідно, підлягає прямому застосуванню (оскільки не зазначається про повторність або системність неявки чи злісність ухилення)». Слід зазначити, що в п. 5 ст. 141 КПК України серед вимог до клопотання слідчого/прокурора передбачено наведення саме «відомостей, які підтверджують факти здійснення виклику та отримання особою повістки». На нашу думку, вказана конструкція не встановлює обов'язок слідчого/прокурора «чекати» настання декількох фактів нез'явлення особи за викликом, а вимагає наведення лише кількох фактів, які вказують на здійснення належного виклику» [1, с. 169]. Проте враховуючи, що привід є кримінально-процесуальною санкцією, заходом примусу, і тому підстави для його застосування не можуть тлумачитися поширювально, і якщо в КПК України вказується на «факти виклику», то це як мінімум два таких факти. Тому більш логічним видається тлумачення А.В. Захарка, який зазна-

час, що для застосування приводу недостатньо наведення в клопотанні про здійснення приводу одного факту виклику особи, бо в п. 5 ч. 1 ст. 141 КПК України йдеться про множину таких фактів. Отже, для застосування приводу в клопотанні про його здійснення повинні бути викладені не менше двох фактів виклику особи і неприбуття її на виклики без поважних причин [2, с. 64].

Що стосується грошового стягнення, то достатньо одного випадку неявки на виклик: у ч. 1 ст. 139 КПК України імперативно зазначається, що грошове стягнення накладається на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому порядку викликаний, не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття. Під час вирішення питання про накладення грошового стягнення виникає конкуренція ч. 1 ст. 139 КПК України з ч. 1 ст. 144 КПК, в якій диспозитивно викладено, що грошове стягнення може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках, передбачених КПК. У цій колізії правових норм застосовувати потрібно ч. 1 ст. 139 КПК України, бо вона є спеціальною нормою. Таким чином, для звернення до слідчого судді з клопотанням про накладення грошового стягнення слідчому достатньо довести факт одноразового неприбуття на виклик відповідного учасника кримінального провадження з урахуванням умов, викладених у ст. 139 КПК України [2, с. 64].

У разі ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим та оголошення його в міждержавний та/або міжнародний розшук є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження (ч. 5 ст. 139 КПК). Це стосується того режиму спеціального досудового розслідування, який передбачено главою 24¹ КПК України. При цьому положення п. 20¹ розділу XI «Перехідні положення» КПК України передбачають, що положення частини п'ятої статті 139 КПК у разі вчинення злочинів, визначених в абзаці другому цього пункту, поширюються також на осіб, які понад шість місяців перебувають від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, та/або стосовно яких наявні фактичні дані, що вони перебувають за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції. При цьому те, за якими формальними показниками неявки на виклик слід оцінювати наявність переховування від слідства, не передбачено, адже у ст. 139 КПК мова йде про ухилення від явки.

Що стосується неявки на виклик у контексті порушення умов обраного запобіжного заходу, то КПК вирішує це питання наступним чином. Частина 2 ст. 179 КПК України передбачає, що підозрюваному письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід; тобто в даному випадку достатньо одного випадку невиконання обов'язку щодо явки на виклик. Проте ч. 1 ст. 200 КПК України це питання не конкретизує, передбачаючи більш загальну норму: прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді, суду із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків чи про зміну способу їх виконання.

У разі ж неприбуття підозрюваного за судовим викликом і відсутності у слідчого судді на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю, слідчий суддя має право постановити ухвалу про привід підозрюваного, якщо він не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього

арешту чи тримання під вартою, або ухвалу про дозвіл на його затримання з метою приводу, якщо ухвала про привід не була виконана. Тобто в даному випадку, на відміну від загального правила, для приводу достатньо одного факту неявки. Разом з тим виникає питання щодо доцільності обмеження цих повноважень лише неявою для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою, адже не враховано випадки необхідності зміни запобіжного заходу.

Крім того, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором має право звернутися з клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою після неприбуття підозрюваного за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю; тобто знову ж досить одного факту неявки. Проте наявна колізія між ч. 3 ст. 187 КПК України, яка передбачає, що слідчий суддя має право постановити ухвалу про привід підозрюваного, якщо він не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою, або ухвалу про дозвіл на його затримання з метою приводу, якщо ухвала про привід не була виконана, та ч. 1 ст. 188 КПК України, яка передбачає повноваження прокурора, слідчого за погодженням з прокурором звернутися з клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Відповідно, виникає питання кореляції цих норм, коли йдеться про неявку підозрюваного для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту, тобто чи вправі слідчий суддя ініціативно постановити ухвалу про дозвіл на його затримання з метою приводу, якщо ухвала про привід не була виконана, адже прокурор, слідчий обмежені у своєму клопотанні випадками необхідності забезпечити явку підозрюваного для розгляду клопотання про обрання лише одного запобіжного заходу – тримання під вартою. Вважаємо, що слідчий, прокурор повинні мати повноваження ініціювати дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного для участі в розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою або про зміну діючого запобіжного заходу на заставу, домашній арешт чи тримання під вартою. Відповідно, ч. 1 ст. 188 КПК України пропонуємо викласти в редакції: «Прокурор, слідчий за погодженням із прокурором має право звернутися з клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту, застави, зміну запобіжного заходу на тримання під вартою, домашній арешт, заставу».

У літературі слушно зазначається, що необхідно більш чітко визначити наслідки невиконання обов'язків під час застосування запобіжних заходів. Доцільно доповнити частину третю ст. 194 КПК України положенням наступного змісту: «В разі порушення відповідного зобов'язання до підозрюваного, обвинуваченого може бути застосований запобіжний захід», а також доповнити статтю 194 КПК України частиною 6-1 наступного змісту: «6-1. Підозрюваному, обвинуваченому письмово, під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід, і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру мінімальної заробітної плати до 5 розмірів мінімальної заробітної плати» [3, с. 174].

У разі невиконання обов'язків підозрюваним, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді застави, передбачено додаткову штрафну санкцію – звернення застави на користь держави: у випадку, якщо підозрюваний, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується в порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору. Для застосування цієї санкції достатньо одного випадку неявки на виклик.

Крім того, слід звернути увагу на питання, яке виникає в правозастосовчій практиці, а саме: чи може бути змінено запобіжний захід на більш суворий, якщо строк покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, закінчився? Як видається, твердження про неможливість ініціювання зміни запобіжного заходу є безпідставними, адже навіть якщо закінчився строк додаткових обов'язків, залишається чинним загальний обов'язок підозрюваного, передбачений ч. 7 ст. 42 КПК – прийти за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, а в разі неможливості прийти за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це зазначених осіб.

У відповідності до ч. 1 ст. 281 КПК в редакції від 16.03.2017 р., якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук. Буквальне тлумачення цієї норми вказує на те, що для оголошення розшуку підозрюваного достатньо одного випадку його неявки, адже вказано на «повідомлення про такий виклик». Такий наслідок неявки абсолютно не корелюється з іншими наслідками та не забезпечується пропорційне співвідношення між публічним інтересом у забезпеченні явки особи та правом підозрюваного на належну правову процедуру. Адже для приводу одного випадку неявки недостатньо, а оголошення розшуку підозрюваного, як і для ініціювання зміни запобіжного заходу, звернення застави на користь держави – достатньо. При цьому дозвіл на затримання підозрюваного з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою також можливий після однократного неприбуття підозрюваного за судовим викликом.

Відмітимо також наявні в літературі пропозиції щодо необхідності надати тлумачення таким поняттям, як «нез'явлення без поважних причин», «ухилення», «злісне ухилення». Нез'явлення без поважних причин – разове не-

прибуття учасника кримінального провадження для виконання процесуальних дій за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суду з причин, не зазначених у статті 138 КПК України. Неприбуття особи за викликом не буде вважатися «нез'явленням без поважних причин», якщо наступного разу така особа надасть підтверджуючий документ про її нез'явлення у зв'язку з причиною, зазначеною в ст. 138 КПК України. Ухилення від явки на виклик – це неприбуття без поважної причини більш як два рази підряд учасника кримінального провадження для виконання процесуальних дій за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, з причин, не зазначених у статті 138 КПК України. Неприбуття особи за викликом не буде вважатися ухиленням від явки на виклик, якщо наступного разу така особа надасть підтверджуючий документ про її неприбуття у зв'язку з причиною, зазначеною в ст. 138 КПК України. Злісне ухилення від явки на виклик – неприбуття три і більше рази підряд учасника кримінального провадження для виконання процесуальних дій за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, з причин, не зазначених у статті 138 КПК України. Неприбуття особи за викликом не буде вважатися злісним ухиленням, якщо наступного разу така особа надасть підтверджуючий документ про її неприбуття у зв'язку з причиною, зазначеною в ст. 138 КПК України [4, с. 200].

Як видається, наслідки неявки на виклик підозрюваного мають бути пропорційними характеру неявки, тобто тому, чи є вона однократною або систематичною. І якщо застосувати до підозрюваного примусовий привід за однократну неявку КПК України не дозволяє, то, відповідно, не може за такого ж кримінально-процесуального правопорушення застосовуватися оголошення розшуку підозрюваного, який за своїми наслідками незрівнянний з приводом, і більше того, у випадках, передбачених п. 201 розділу XI «Перехідні положення» КПК України, може потягнути за собою ініціювання спеціального досудового розслідування. Тому має бути відкоригована норма КПК України щодо можливості оголошення розшуку підозрюваного у випадку його неявки на виклик з урахуванням того тлумачення «ухилення від явки на виклик», яке закладено в ч. 5 ст. 139 КПК. Відповідно, ч. 1 ст. 281 КПК пропонуємо викласти в такій редакції: «1. Якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора без поважної причини більш як два рази за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук». Крім того, потребують уточнення положення п. 201 розділу XI «Перехідні положення» КПК України щодо характеристики переховування від слідства та суду в контексті випадків неявки на виклик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лялюк Є.Д. Умови, підстави та порядок застосування приводу за неприбуття особи на виклик слідчого, прокурора або судовий виклик. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. № 1. С. 169–173.
2. Захарко А.В. Доктринальне тлумачення регламентації дій слідчого в разі ігнорування його викликів деякими учасниками кримінального провадження. Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Харків, 5 грудня 2014 р. Харків: ХНУВС, 2014. С. 63–65.
3. Мурзановська А.В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 237 с.
4. Сіверський О.М. Злісне ухилення від явки за викликом для участі в процесуальних діях. Молодий вчений. 2015. № 2 (17). С. 198–201.